

การอ้างอิงแนวคิดทางพุทธศาสนาในวรรณกรรมเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร
References to Buddhist ideas in the Literary Works
of Prince Thammathibet

ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ

Natawut Klaisuwan

สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Department of Thai Language, Faculty of Humanities, Mahamakut Buddhist University

Corresponding Author E-mail: natawut.kla@mbu.ac.th

Received 06/10/2025 | Revised 23/10/2025 | Accepted 23/10/2025

บทความวิชาการ (Academic Article)

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาการอ้างอิงแนวคิดทางพุทธศาสนาในวรรณกรรมเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร ผลการศึกษาพบว่าเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร มีจุดประสงค์ในการอ้างอิงแนวคิดทางพุทธศาสนา 2 ประการ คือ 1) เพื่อเตือนตนเอง 2) เพื่อเตือนผู้อื่น ทั้งนี้การอ้างอิงแนวคิดทางพุทธศาสนาเพื่อเตือนตนเอง พบในวรรณกรรมประเภทกาพย์เห่เรือและกาพย์ห่อโคลง ตลอดจนวรรณกรรมประเภทเพลงยาว โดยทรงอ้างอิงเพื่อ 1) ให้เข้าใจความเป็นไปที่เกิดขึ้น 2) ให้ความหวังและกำลังใจแก่ตนเอง 3) ให้มุ่งกระทำในสิ่งดีงามสำหรับการอ้างอิงแนวคิดทางพุทธศาสนาเพื่อเตือนผู้อื่นพบในวรรณกรรมประเภทคำหลวง โดยทรงอ้างอิงเพื่อ 1) ให้ทำบุญเพื่อความสุขสบายในอนาคต 2) ให้งดเว้นจากการทำความชั่ว 3) ให้เห็นโทษของทิฐิ 4) ให้มีความมุ่งมั่น ผลจากการศึกษายังทำให้เห็นว่า พุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิตของคนไทย

คำสำคัญ : การอ้างอิง, แนวคิดทางพุทธศาสนา, วรรณกรรมเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

Abstract

This academic article aims to study the references to Buddhist concepts in the Literary Works of Prince Thammathibet. The study found that Prince Thammathibet had two purposes in referring to Buddhist concepts: 1) to remind himself and 2) to remind others. This reference to Buddhist concepts as a reminder to oneself is found in literary works such as the Kap Hae Rua and Kap Ho Klong, as well as in literary works such as the Phleng Yao. He referred to it in order to 1) understand what was happening, 2) give oneself hope and encouragement, and 3) aim to do good things. The use of Buddhist concepts to warn others is found in royal verses, where he instructs them to: 1) make merit for future happiness; 2) refrain from doing evil; 3) to see the dangers of stubbornness and 4) be determined. The study also showed that Buddhism is an integral part of Thai people's lives.

Keywords: References, Buddhist ideas, Literary Works of Prince Thammathibet

บทนำ

ประเทศไทยนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติมายาวนาน ดังนั้นไม่ว่าคนไทยจะดำเนินชีวิตไปในแนวทางใด พระพุทธศาสนาย่อมเข้าไปมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยเสมอ ดังเช่นที่ปรากฏในวรรณคดี อันเป็นผลผลิตที่เกิดขึ้นจากความคิดของมนุษย์

ทวิศศักดิ์ ญาณประทีป (2565: 212-213) กล่าวว่า “พุทธปรัชญา” คือ อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อวรรณคดีไทย โดยกวีได้นำคำสอนเรื่อง “กรรม” มาแทรกไว้ในวรรณคดี ทำให้เกิดความเชื่อสืบกัน มาว่า “กรรม” เป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายต้องเวียนว่ายตายเกิด เสวยวิบากไม่รู้จบสิ้น หากดับกิเลส ลงได้เมื่อใด ก็จะทำให้จิตใจเกิดความสะอาดบริสุทธิ์ พ้นจากเครื่องผูกมัดหรือสิ่งกรรม ทำให้เข้าสู่ “นิพพาน” ความคิดดังกล่าวนี้ ปรากฏอยู่ในวรรณคดีไทยหลายเรื่อง เช่น มหาชาติคำหลวง ลิลิตพระลอ สมุทรโฆษคำฉันท์ สรรพสิทธิคำฉันท์ เป็นต้น ส่วนรื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (2566: 21) กล่าวว่า วรรณคดีไทยมักแสดงให้เห็นแนวคิดทางพุทธปรัชญาที่สะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่อง “กรรม” อันแสดงแนวคิดของมนุษย์ที่มีความเชื่อเกี่ยวกับการกระทำว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว”

เมื่อพิจารณาวรรณกรรมเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรพบว่า อิทธิพลของพระพุทธศาสนาได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งด้วยเช่นกัน ดังจะเห็นว่าวรรณกรรมเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรประเภทต่างๆ ได้แก่ 1) วรรณกรรมประเภทคำหลวง 2) วรรณกรรมประเภทภาพย่นเห่เรือและภาพย่นทอโคลง 3) วรรณกรรมประเภทเพลงยาว ล้วนปรากฏแนวคิดทางพุทธศาสนาทั้งสิ้น ดังนี้

1. วรรณกรรมประเภทคำหลวง¹ วรรณกรรมประเภทคำหลวงของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรมีอยู่ด้วยกัน 2 เรื่อง คือ นันทโพนันทสูตรคำหลวง พระมาลัยคำหลวง วรรณกรรมคำหลวงทั้ง 2 เรื่องนี้ ปรากฏแนวคิดทางพุทธศาสนาในหัวข้อต่างๆ ทั้งนี้จากการศึกษาของจุไรรัตน์ ลักษณะศิริ และยรรยงค์ สิกขะฤทธิ์ (2561) พบว่านันทโพนันทสูตรคำหลวง มีการนำเสนอหลักธรรมตลอดทั้งเรื่อง โดยหลักธรรมที่ปรากฏ ได้แก่ นิพพาน อริยสัจ 4 สัมมาทิฎฐิ มัชฌิมาปฏิปatti ไตรวิภังค์ ปฏิสัมภิตา 4 วิโมกข์ 8 อภิญญา 6 อิทธิบาท 4 ส่วนพระมาลัย คำหลวงนั้น อุดมพร คัมภีรานนท์ (2551) กล่าวว่า มีแนวคิดทางพุทธศาสนาในหัวข้อต่างๆ ดังนี้ การให้ทาน การบูชาพระรัตนตรัย การประกอบกุศลกรรม การฟังธรรมรักษาศีล ความกตัญญูกตเวทิตะ ความไม่ประมาท ส่วนฉันทะ คัลยาณธรรม (2568 ก) ให้ข้อมูลในภาพกว้างๆ ว่า วรรณกรรมคำหลวงของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรทั้ง 2 เรื่อง แสดงสาระธรรมทางพุทธศาสนาที่แนะนำแนวทางให้ปฏิบัติ และเน้นข้อคิดเตือนใจ อันทำให้เกิดปัญญา มองเห็นแนวทางในการดำรงชีวิตในสังคม

2. วรรณกรรมประเภทภาพย่นเห่เรือและภาพย่นทอโคลง² วรรณกรรมประเภทภาพย่นเห่เรือ แบ่งออกเป็นบทเห่ต่างๆ ได้แก่ บทเห่ชมเรือกระบวน บทเห่ชมปลา บทเห่ชมไม้ บทเห่ชมนก บทเห่กาเกี บทเห่

¹ วรรณกรรมประเภทคำหลวง คือ วรรณกรรมที่แต่งขึ้นเพื่อนำไปใช้ “สวด” ในพระราชพิธีที่ทางราชสำนักจัดขึ้น แต่วรรณกรรมคำหลวงที่แต่งโดยเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร ไม่ได้นำไปใช้ในพิธีสวด เนื่องจากพระองค์สิ้นพระชนม์ไปก่อนเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ

² วรรณกรรมประเภทภาพย่นเห่เรือและภาพย่นทอโคลง คือ วรรณกรรมพรรณนาอารมณ์ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรที่แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทภาพย่นและโคลงผสมกัน กล่าวคือ บทเห่ชมเรือกระบวน บทเห่ชมปลา บทเห่ชมไม้ บทเห่ชมนก บทเห่กาเกี บทเห่สังวาส บทเห่ครวญ แต่งเป็นภาพย่นเห่เรือ โดยขึ้นต้นด้วยโคลงสี่สุภาพ 1 บท จากนั้นพรรณนา

สังวาส บทเห่ครวญ ส่วนวรรณกรรมประเภทกาพย์ห่อโคลงแบ่งออกได้ 2 เรื่อง คือ กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง และกาพย์ห่อโคลงนิราศธารโศก ทั้งนี้จากการศึกษาของณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ และอภิเดช สุผา (2564: 86-87) พบว่า วรรณกรรมประเภทกาพย์เห่เรือและกาพย์ห่อโคลง ปรากฏแนวคิดทางพุทธศาสนาได้แก่ ความเชื่อเรื่องกรรม ความศรัทธาของคนไทยที่มีต่อพุทธศาสนา และทำผิดต้องตกนรก

3. วรรณกรรมประเภทเพลงยาว³ วรรณกรรมประเภทเพลงยาวของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร แบ่งออกเป็น 3 ฉบับ โดยแต่ละฉบับพบแนวคิดทางพุทธศาสนา ดังที่ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ (2567: 99) กล่าวไว้คือ ชีวิตของมนุษย์ล้วนมีทุกข์

เนื้อความด้วยกาพย์ยานี 11 ไปจนจบกระบวนความ ทั้งนี้เนื้อความในกาพย์บทแรกพรรณนาความเหมือนกับโคลงสี่สุภาพดังตัวอย่าง

พิศพรรณปลาว่ายเกล้า	คลึงกัน
ถวิลสุดดวงจันทร์	แจ่มหน้า
ม้ายาย่อมพัวพัน	พิศวาส
ควรฤพรากน้องข้า	ชวดเกล้าคลึงชม
พิศพรรณปลาว่ายเกล้า	คิดถึงเจ้าเศ้าอารมณ์
ม้ายายังรู้ชม	สมสาใจไม่พามา
นวลจันทร์เป็นนวลจริง	เจ้างามพริ้งยังนวลปลา
คางเบียนเบียนหน้ามา	ไม่งามเท่าเจ้าเบียนชาย
เพียนทองงามดังทอง	ไม่เหมือนน้องหม่อมตาดพราย
กระแหแหห่างชาย	ตั้งสายสวาทคลาดจากสม
ฯลฯ	

(กรมศิลปากร, 2531: 192)

ส่วนกาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง และกาพย์ห่อโคลงนิราศธารโศก แต่งเป็นกาพย์ห่อโคลง ขึ้นต้นด้วยกาพย์ยานี 11 จำนวน 1 บท จากนั้นพรรณนายายความด้วยเนื้อหาเดียวกันเป็นโคลงสี่สุภาพอีก 1 บท ดังตัวอย่าง

นางนวลคิดนวลนาง	ผลหมากปรางคิดปรางทอง
ช่างน่าน่านคอสอง	ยามพื่อนาวเกล้าคลึงกัน
นางนวลนี้กินม่นื้อ	นวลฉลอง
ปรางพีนึกปรางทอง	ก่องแก้ว
ช่างน่าน่านสอสอง	จุมพิต
พื่อนาวเกล้าคลึงแย้ม	ย้วยิ้มชนกัน

(กรมศิลปากร, 2531: 274)

³ **วรรณกรรมประเภทเพลงยาว** คือ วรรณกรรมพรรณนาอารมณ์ของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศรที่แต่งด้วยกลอนเพลงยาว กล่าวคือ ขึ้นต้นด้วยวรรครับ จากนั้นพรรณนาเนื้อความไปเรื่อยๆ จนจบวรรคสุดท้ายที่ลงท้ายด้วยคำว่า “เอ๋ย” ดังตัวอย่าง

ดั่งหมายดวงหมายเดือนดารากร	ปางพื้มาดสมานสุมาลย์สมร
แม่นพื้เหิรเดินได้ในเวหาศ	อันลอยพื้อำพรโทยมพราย
ฯลฯ	ถึงจะมามากก็ไม่เสียซึ่งแรงหมาย
อันสราบบาราศบำรุงคิด	จากถูกไ้โดยสุจริตสาร
พยายามตามลัตย์ปัญญาน	ภอแจ้งการที่กำมในกายเอย

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า วรรณกรรมของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรทุกเรื่อง ทุกประเภท ล้วนแสดงให้เห็นแนวคิดทางพุทธศาสนา ดังนั้นประเด็นที่น่าสนใจและควรศึกษาต่อไปจึงอยู่ที่ว่า เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรทรงมีวัตถุประสงค์ใด จึงได้อ้างถึงแนวคิดทางพุทธศาสนาในวรรณกรรมของพระองค์ทุกเรื่อง ทุกประเภทโดยประเด็นคำถามนี้ ผู้เขียนบทความจะได้ศึกษาและวิเคราะห์ต่อไป

การอ้างถึงแนวคิดทางพุทธศาสนาในวรรณกรรมเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

จากการศึกษาวรรณกรรมเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรประเภทต่าง ๆ พบการอ้างถึงแนวคิดทางพุทธศาสนาในวรรณกรรมของพระองค์ทุกเรื่อง ทุกประเภท ทั้งนี้เมื่อพิจารณาอย่างละเอียดขึ้น เกี่ยวกับวัตถุประสงค์ในการอ้างถึงแนวคิดทางพุทธศาสนาพบว่า เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรทรงมีวัตถุประสงค์ในการอ้างถึงแนวคิดทางพุทธศาสนา 2 ประการ ได้แก่

เตือนตนเอง

การอ้างถึงแนวคิดทางพุทธศาสนาเพื่อเตือนตนเองของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร พบในวรรณกรรมประเภท กาพย์เห่เรือและกาพย์ห่อโคลง ตลอดจนวรรณกรรมประเภทเพลงยาว โดยจะเห็นได้ว่าการเตือนตนเองของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร เกิดขึ้นจากสภาพทางจิตใจที่ท้อแท้ในความไม่สมหวัง ดังนั้นจึงทรงเตือนตนเองเพื่อ

ให้เข้าใจความเป็นไปที่เกิดขึ้น

การเตือนตนเองของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรในประเด็นนี้ สืบเนื่องมาจากการที่พระองค์ต้องพลัดพรากจากนางอันเป็นที่รัก ทำให้สภาพจิตใจของพระองค์ย่ำแย่ ดังนั้นเพื่อเป็นการฟื้นฟูสภาพจิตใจ เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร จึงอ้างถึงเรื่อง “กรรม” เพื่อช่วยทำให้พระองค์เกิดการรับรู้ ยอมรับ พร้อมกับความเข้าใจว่า การที่พระองค์กับนางอันเป็นที่รักต้องพลัดพรากจากกัน เป็นเพราะ “กรรม” ที่ทำให้เป็นไปดังความจากบทเห่สังวาส ในวรรณกรรมประเภทกาพย์เห่เรือ ความว่า

อกเอ๋ยเคยสังวาส
นับเดือนเลื่อนปีจร

กรรมบาราศคลาศคลาสมร
ห่อนเห็นแล้วแก้วตาเรียม

(กรมศิลปากร, 2531: 200)

ให้ความหวังและกำลังใจแก่ตนเอง

เหตุการณ์บางอย่างที่เกิดขึ้น เป็นเหตุการณ์ที่เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรไม่สามารถแก้ไขสถานการณ์ หรือทำให้สถานการณ์กลับคืนมาเหมือนเดิมได้ ดังนั้นสิ่งเดียวที่จะทำให้พระองค์ทรงดำรงชีวิตอยู่ต่อไปได้ คือ การกล่อมเกล่าจิตใจของพระองค์ด้วยแนวคิดทางพุทธศาสนา ดังเช่น เหตุการณ์หนึ่งที่ทำให้เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรเสียใจมากที่สุด คือ การจากกันอย่างถาวรระหว่างพระองค์กับนางอันเป็นที่รัก เหตุการณ์นี้เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร ไม่อาจทำให้สถานการณ์กลับคืนมาเป็นเหมือนเดิมได้ พระองค์จึงทรงอ้างเรื่อง “การทำบุญร่วมกัน” เพื่อสร้างความหวังและให้กำลังใจแก่ตนเองว่า พระองค์กับนางอันเป็นที่รักจะได้กลับมาพบกันอีกครั้ง แม้จะต้องรอถึงชาติหน้า ดังความที่ปรากฏในวรรณกรรมเพลงยาวว่า

ถึงอยู่ใกล้ก็เหมือนไกลเพราะใช่คู่
เหนลันบุญแล้วในเบื้องประจวบ

มิได้ชุมโฉมโฉมประโลมขวัญ
ขอหมายมั่นบุญเบื้องบูรพา

(กรมศิลปากร, 2531 : 296 และ 298)

แม้กุศลเราสองเคยร่วมสร้าง
เสียงผลที่ได้เพิ่มบำเพ็ญมา
เกิดโทษขอให้ได้ถนอมภักตร์
รักนุชอย่าได้สุดเสน่ห์คลาย

ขอร่วมห้อยอย่าได้ห่างเสนาหา
ขอร่วมชีวาร่วมวางชีวาวาย
ความรักอย่าได้ร้างอารมณ์สลาย
ขอสมหมายที่เข้ามาดสมาทาน

(กรมศิลปากร, 2531: 200)

ให้มุงกระทำในสิ่งดีงาม

การศึกษาพระประวัติของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรในบางช่วงชีวิต พบการกระทำที่ไม่ดีไม่งาม การกระทำความผิด กล่าว คือ การลักลอบเป็นชู้กับเจ้าฟ้าสังวาลย์พระสนมของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ พระราชบิดา อันนำความหายนะมาสู่ชีวิตของพระองค์ แต่การกระทำความผิดครั้งนี้เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรได้เตือนตนเองแล้วในบทเห่กาพย์ว่าจะทำให้ตกนรก ดังความว่า

ถึงเป็นชายชาญสกา
ฝ่ายเจ้าก็เลิกลาย
สวดยทิพย์พินาทอง
ไม่ควรมาผูกพัน

ไม่เจตนาอย่าพักหมาย
สายสุริวงศ์พงศ์เทวัญ
ฝูงนางน้องล้วนสาวสวรรค์
จะพากันตกนรกนาค

(กรมศิลปากร, 2531: 198)

แม้ว่าเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรจะทรงเตือนตนเองแล้วก็ตาม แต่พระองค์ก็หลีกเลี่ยงไม่พ้นจากความหายนะ เหตุที่เป็นดังนี้ เป็นไปตามที่ณัฐฉิ คล้ายสุวรรณ (2568 ข: 52) ได้กล่าวไว้ว่า ในความเป็นจริงแล้ว เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรทรงรู้ดีว่า การลักลอบเป็นชู้กับเมียของผู้อื่นถือเป็นเรื่องผิดศีลธรรมอย่างใหญ่หลวง แต่ด้วย “ตัณหา” ที่ครอบงำจิตใจ จึงทำให้เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรไม่คำนึงถึงความผิดใด ๆ

เตือนผู้อื่น

การอ้างอิงแนวคิดทางพุทธศาสนาเพื่อเตือนผู้อื่นของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร พบในวรรณกรรมประเภทคำหลวง และจะเห็นได้ว่าเป็นพระประสงค์ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรโดยตรงที่ต้องการตักเตือนผู้อื่น ดังที่ทรงกล่าวไว้ในบทเห่กาพย์คำหลวง ความว่า

เพื่อให้เจ้าเรอญปรีดาภิรมย์ เสด็จ ชนานี้ แห่งนิกรสรมณพราหมณา แลเสว
กามาตยราชบัณฑิตย โสวตถิกมัลล เปนถนิมรัตนภริยชิตกรรณา แห่งเมธาในโลกลนี้ แล

(กรมศิลปากร, 2531: 144)

เมื่อศึกษาวรรณกรรมประเภทคำหลวงพบว่า เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรทรงอ้างอิงแนวคิดทางพุทธศาสนา เพื่อเตือนผู้อื่นในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

ให้ทำบุญเพื่อความสุสบายในอนาคต

เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรทรงยกประเด็นเรื่องการทำบุญเอาไว้ในพระมาลัยคำหลวง โดยทรงนำเสนอว่า การทำบุญจะช่วยให้ได้รับความสุสบายในอนาคต ทั้งนี้หากทำบุญมากเท่าใดก็จะได้ผลตอบแทนมากขึ้นกว่าเดิม ดังความว่า

มีเทวินทร์หนึ่งโสด รัศมีโชติโฉมสรรพ สามหมื่นระดับบวร... ว่าเทวานผู้
เป็นเศรษฐีบุรพกาล ชื่อหริบาลสมญา มีครัทธาศีลวัตร ในตรัยรัตนนิจกาล สรรพทาน

ทุกสิ่งโสด ผ้าพรรณโฆชนโอสถ ชลารศไตรจีวร ถวายสงฆฆมนันศา ด้วยเดชผลานิสงส์ไซ้
สั่งสืบให้สมบัติสววรรค์ บริวารมหันต์สามหมื่น สำราญรื่นรมยา...

เทพบุตรหนึ่งจรรคลา สี่หมื่นมาบริวาร วันทนาการโมลี... ว่าเทเวศร์นี้ไซ้ เมื่ออยู่
ในอนูราช บุรีนารถประไพ ช่างทุกใหม่ทอผ้า ผากเพรารักผู้อนาถ ถวายบิณฑบาตจีวร
ปัจจุธรรมเสนาสน์ทาน แก่สงฆญาณยังพัน อุทิศผลส่งไป แต่ผู้กษัยสุดสกันธ์ เดชะกุศลอัน
ทำ เทียงแท่นาสุไซ สมบัติในปรโลก

(กรมศิลปากร, 2531: 159)

ตัวอย่างข้างต้นได้สะท้อนให้เห็นผลของความสุขสบายอันสืบเนื่องมาจากการทำบุญ โดยเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรต้องการแสดงให้เห็นว่า ผลของการทำบุญทำให้พบกับความสุขสบายในอนาคต โดยทรงยกกรณีตัวอย่างของเทวดา 2 องค์ ซึ่งอดีตชาติเกิดเป็นมนุษย์ มีฐานะต่างกัน กล่าวคือ คนหนึ่งเป็นเศรษฐี อีกคนหนึ่งเป็นช่างทอหูก แต่ช่างทอหูกทำบุญมากกว่าเศรษฐี จึงได้มาเกิดเป็นเทวดามีบริวารสี่หมื่นองค์ ในขณะที่เศรษฐีเกิดเป็นเทวดามีบริวารสามหมื่นองค์ จึงเป็นที่ประจักษ์อย่างชัดเจนว่าใครทำบุญมากกว่า ย่อมได้บุญมากกว่า และได้รับความสุขสบายที่เหนือกว่า

2.2.2 ให้ดเว้นจากการทำความชั่ว

ความจากพระมัลลคำหลวง ได้แสดงให้เห็นแนวคิดทางพุทธศาสนาที่เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรต้องการนำเสนอเพื่อให้เห็นผลร้ายของการทำความชั่ว คือ หากทำความชั่วต้องตกนรก และได้รับความทุกข์ทรมาน ดังความจากตอนที่พระมัลลลงไปโปรดสัตว์นรก ความว่า

ธพิจารณาผู้สัจจ หนทุกข์สาหัสสาหัส กำสรดแสนสุดเทวศ ด้วยอาเพศผลกระทบ
มาทำเองกฤต...ธรรมาคุณสุดสรวจรค์ ทั้งนิริยนิมยมโลก หวังดับโคกโคกา ครั้งหนึ่งจรร
หรรเทจ ลัดมือเค็ดเดียวดล นรกายลบทันนาน ด้วยฤทธิญาณจำเริญ ก็พยัญญูกล
สิงหาศน์ปทุมมาศเท่ากจักร พระองค์อรคเสด็จนั่ง เป็นบัลลังก์ไพจิตร ธกัทำฤทธิ
มหัศจรรย์ เป็นฝนสรวจรค์เซงชู ดับเพลิงวู่วอดวาย ทำลายโลหภูมิ เป็นธูลีม้วยหมด แม่
น้ำกรดแลบร้อน แห้งขอช้อนเหือดหาย ภูเขาเพลิงทลายดับดาษ ไม่จ้วขาดหนามขจัด

(กรมศิลปากร, 2531: 153-154)

ความจากตัวอย่างที่ยกมาข้างต้น แม้จะให้รายละเอียดเกี่ยวกับความทุกข์ทรมานในนรกได้ไม่เท่าไตรภูมิพระร่วงที่พรรณนาให้เห็นความทุกข์ทรมานในนรกเป็นฉากๆ แต่ก็พอทำให้เห็นถึงคำเตือนของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรที่ต้องการเตือนผู้อื่นว่า ชีวิตความเป็นอยู่ในนรกมีแต่ความทุกข์ทรมาน ดังนั้นจึงควรหลีกเลี่ยงการทำความชั่ว เพื่อจะได้ไม่ต้องมาพบกับสภาพที่น่าเวทนา

ให้เห็นโทษของทิจู

เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรทรงเห็นโทษของทิจูว่า เป็นสิ่งไม่มีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต ทั้งยังทำให้ การดำเนินชีวิตเป็นไปในทางที่ผิด เนื่องจากถือตนเองเป็นใหญ่ จึงไม่ฟังคำเตือนของใคร พระองค์จึงแสดงให้เห็นโทษของทิจูเอาไว้ในนันทโพนันทสูตรคำหลวง ทั้งนี้ผู้เขียนบทความขอล่าวถึงรายละเอียดเป็นตอนๆ ดังนี้

ก. เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบในข้ายพระญาณว่าพญานันโทปนันทนาคราช มีความเหมาะสมที่จะได้สดับคำสอนของพระองค์ แต่เนื่องจากพญานันโทปนันทนาคราชเป็นผู้มีทิจูสูง พระพุทธเจ้าจึงเห็นว่าต้องทำให้พญานาคราชคลายจากทิจูเสียก่อน ดังความว่า

อันว่าพระญานันโทปนันท อันเปนนาคราช เปนสุขุมมฤจฉาตฤษฏี กบ้งเกอดมี
ในพุทธชาลญาณ...

อันว่าพระญานันโทปนันท อันเปนคนพาลา เปนมฤจฉาตฤษฏี...

ในกษณกาลนั้น อันว่าสมเด็จจ้อธิปไตย บรมไตรยโลกนารถ พระองค์คลาดในพระ
ปรีชา อันพิจารณาแจ้งซึ่งอดีตานาคตประจุบัน...พระองค์กษราบในวรพระปัญญา
พุทธญาณอนันต อันว่านันทโทปนันทนาถ บมีอาจเพื่อจตรัสซึ่งพระอริยมรรคผลญาณ
เหตุเปนเดียวรณากำเนอด ถึงว่าเกอดตั้งนั้นกดี แลสมเด็จพระนรสีห์สุด จโอวาทด้วยบท
ทรมาน จตั้งไว้ให้เจียรกาลหมั่นคง มีองค์คือศีลเบญจา อันว่าพระญานาคนั้น จักเชือกรรม
เชือผล จิตรจอาพลด้วยสรัทธา ในศาสนาพระตถาคตนี้

(กรมศิลปากร, 2531: 113-114)

ข. ด้วยความมีทิจิของพญานันโทปนันทนาคราช เมื่อพระพุทเจ้าพร้อมด้วย
พระสาวกจำนวน 500 รูป เหาะผ่านปราสาท พญานันโทปนันทนาคราชจึงเกิดความไม่พอใจ แปลงกาย
เป็นพญานาคตัวใหญ่เจ็ดเศียร เพื่อหวังขัดขวางการเดินทางของพระพุทเจ้า ดังความว่า

สมเด็จพระลิตธารถลัพพัญญู เสด็จจนพะสุ่ทวโลกา กับด้วยพระกษิณาสรรพห้ำ
ร้อย กเสด็จหะลวยในเบื่องบน แห่งวิมานนันทโทปนันทนาคราช...

อันว่านันทโทปนันทนาคราช กกล่าวคำวิปาสนานา กอปรด้วยมฤจฉาตฤษฏี
เปนวจีลามกย้งนัก กมีลักษณะดังนี้ อันว่าพวกชีสร่มณ อันโกนสีสะเหล่านีไ้...

(กรมศิลปากร, 2531: 121-122)

ค. พระมหาโมคคัลลานะได้รับพระพุทฐาจากพระพุทเจ้า ให้เป็นผู้สั่งสอน
พญานันโทปนันทนาคราชเพื่อให้คลายจากทิจิ ไม่เห็นผิดเป็นชอบ ดังนี้

อันว่าพระมหาโมคคัลลานเถร...กกล่าวแก่นาคปติพาลา ตูกรอิศวรแห่งบาดาล
ท่านเปนเดียวรณาชตา แลปัญญาจักษุพิการ...ท่านกต่าสมเด็จพระพุทฐโลกยเชษฐ
อันเปนบุญญ์ เกษตรบวรค...ท่านกต่าทั้งนิกรสังฆ ด้วยคำอหังการหยาบช้า...อันว่าหมู่
อมรารกร นรชาติ ทั้งหลายหมายหมู่อื่น กชมชื่นหื่นหรรษา มีปรารณาจใครได้ ในพุท
ไรญอันอดคัม แห่งสมเด็จพระบรมศาสดา ผู้นำมาซึ่งความปรีดี...ฝั้วอมรรณคณา อันมีใน
โลกาบางหมู่ ได้บทรณูพระพุทฐองค แลทุลีบาทนิกรสงฆอรหนต กตั้งไว้บนสิโรเพสรับไว้
ด้วยเกษเกษ...

(กรมศิลปากร, 2531: 131)

ง. เมื่อพระมหาโมคคัลลานะสั่งสอนพญานันโทปนันทนาคราชจนคลายจากทิจิ
แล้ว พญานันโทปนันทนาคราชก็สำนึกตน ยอมรับคำสั่งสอนของพระพุทเจ้า ดังนี้

ข้าแต่สมเด็จพระผู้มีพระภาคย อันว่าโทษอันมากแห่งข้าพระพุทเจ้า อันเปนคน
เขลา คนพาล อันโมหันธ์การบมิฉลาด ข้าแต่สมเด็จศิริสากยมุนีนารรณวิวงษ อันว่าข้า
พระพุทฐองค์ผู้ใด นฤทเรนาในรชนียารมณ คือนิยมในสงสารจักร แลมีภักตรกลับเปนบ
ดลอยู่ด้วยมีตมน เปนนักหนา คือมฤจฉาตฤษฏี อันลิตลิสถียอยู่พายใน กมลหญไทยแห่ง
อาตมา ข้ากบมีไ้รู้จัก...

ข้าแต่สมเด็จพระพุทธพรญาณ จำเอยแต่กาลบัดนี้ไปพหน้า อันว่าข้าพระพุทธองค์ กบลงชีพิตธิ์จรลันดาน ถวายแก่สมเด็จพระศาสดาจารย์โลกยนาถ ข้ากบมีอาจเพื่อจะละเสียได้ ซึ่งพระไตรสรณาคมนบวร พระญานาคก็ถึงซึ่งพระไตรสรณไตรสถาน เมื่อมัสการสำเร็จกิตย พระญานาคก็สถิตอยู่ใน พระไตรสรณาคมนเจ้า แล

(กรมศิลปากร, 2531: 139-140)

จากตัวอย่างที่ยกมาทั้งหมดข้างต้น จะเห็นลักษณะโทษของผู้มีทิฐิว่ามองตนเองเหนือกว่าผู้อื่น คนเหล่านี้เปรียบเสมือนคนตาบอดที่ไม่รู้จักแยกแยะดีชั่ว ทั้งยังไม่รู้ตัวว่ากำลังทำความผิด ต่อเมื่อได้รับการสั่งสอนจึงรู้สำนึกว่าอะไรดี อะไรชั่ว เพราะพ้นจากทิฐิแล้ว ดังนั้นการเป็นคนถือทิฐิจึงไม่เป็นผลดีกับตัวเอง ทั้งนี้เจ้าฟ้าธรรมธิเบศทรงมองเห็นโทษของทิฐิ จึงเตือนผู้อื่นให้ปฏิบัติตนโดยหลีกเลี่ยงจากทิฐิจะได้เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น และผู้เบิกบานอยู่เสมอ

ให้มีความมุ่งมั่น

เจ้าฟ้าธรรมธิเบศทรงมองเห็นว่าความมุ่งมั่นเท่านั้นที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ พระองค์จึงได้กล่าวถึงหลัก “อิทธิบาท 4” อันเป็นหลักธรรมสำคัญที่จะช่วยให้การทำงานประสบความสำเร็จ โดยทรงกล่าวเอาไว้ในตอนทีพระพุทธเจ้าทรงเตือนพระมหาโมคคัลลานะ ขณะต่อสู้กับพญานันโทปนันทนาคราชดังนี้

ในกาลนั้น...สมเด็จพระสัพพัญญู...กขราบในเหตุทุกประการ ซึ่งพระมหาโมคคัลลานแลลด ที่อันอนธการจึงเอื้อยคนั้น พระองค์ก็เปล่งฉ้อพรรณรังสี ยังพระรัตตัมให้ปรากฏแก่พระพามะสุตพาหา กตรัสด้วยพระพุทธฎีกาบรร ว่าดูกรรมมหาโมคคัลลาน ท่านจงมีจิตระคานึ่งซึ่งพระธรรมไว้ในหฤทยา อันว่าบรรณเคนทราธิบัติ เขามีฤทธิมัทธา แล

อันว่าพระมหาโมคคัลลานะเถร อันเปนพระชินทรกุล กกราบพูลแก่สมเด็จพระสรรเพชญ์ปิตุราช อันว่าพระอิทธิบาททั้งสี่ ข้าพระพุทธองค์นี้ทำให้เป็นที่ตั้ง แลยังให้เป็นที่ดำเนอร ได้กทำให้จำเรอนนิรันดร์ แลเปนอดิสรณด้วยดีกมีแท้ แม้อันว่านโทปนันทอันมัทธาฤทธิ ผู้เดียวนี้ยกไว้แล้ว แลข้าพระพุทธเจ้าผู้หนึ่ง อาจถึงซึ่งจักทรมาน ซึ่งฤชคินทร ในบาดาลทั้งหลาย หมายเหมือนนโทปนันทได้แลร่อยพันพันถึงแสนหนึ่งกดี สมเด็จพระผู้มีพระภาคยุดดมา อย่าได้มีพุทธหฤทยาอาไลย กังวลในข้าพระพุทธองค์ นี้แล

(กรมศิลปากร, 2531: 135)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่า เจ้าฟ้าธรรมธิเบศทรงตักเตือนผู้อื่นว่า การทำงานใดๆ ก็ตามหากมีความมุ่งมั่น ตั้งใจ และมีหลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว ชี้นำ ก็ไม่ต้องกลัวว่างานที่กระทำอยู่นั้นจะไม่ประสบความสำเร็จ

บทสรุป

จากการศึกษาเรื่องการอ้างอิงแนวคิดทางพุทธศาสนาในวรรณกรรมเจ้าฟ้าธรรมธิเบศพบว่า วรรณกรรมของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศ ได้แก่ 1) วรรณกรรมประเภทคำหลวง 2) วรรณกรรมประเภทกาพย์เห่เรือและกาพย์ห่อโคลง 3) วรรณกรรมประเภทเพลงยาว ล้วนมีการอ้างอิงแนวคิดทางพุทธศาสนาทั้งสิ้น ทั้งนี้เมื่อศึกษาวรรณกรรมของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศทั้ง 3 ประเภท อย่างละเอียดพบว่า เหตุที่เจ้าฟ้าธรรมธิเบศทรงอ้างอิงแนวคิดทางพุทธศาสนานั้น เป็นการอ้างอิงเพื่อเตือนตนเอง และการอ้างอิงเพื่อเตือนผู้อื่น

เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรทรงอ้างอิงแนวคิดทางพุทธศาสนาเพื่อเตือนตนเองในเรื่องต่าง ๆ ได้แก่ 1) ให้เข้าใจความเป็นไปที่เกิดขึ้น 2) ให้ความหวังและกำลังใจแก่ตนเอง 3) ให้มุ่งกระทำในสิ่งดีงาม

เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรทรงอ้างอิงแนวคิดทางพุทธศาสนาเพื่อเตือนคนอื่นในเรื่องต่างๆ ได้แก่ 1) ให้ทำบุญเพื่อความสุขสบายในอนาคต 2) ให้งดเว้นจากการทำความชั่ว 3) ให้ลดทิฐิ 4) ให้มีความมุ่งมั่น

ผลลัพธ์ที่ได้จากการศึกษาเรื่องการอ้างอิงถึงแนวคิดทางพุทธศาสนาในวรรณกรรมเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรทำให้เห็นว่า พุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิตของคนไทยให้เป็นที่ไปในทางปฏิบัติ ปฏิบัติชอบเพื่อให้ดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข นอกจากนี้พุทธศาสนายังเป็นส่วนหนึ่งในการยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้ที่มีความทุกข์ เพื่อเป็นกำลังใจสำหรับการดำเนินชีวิตต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร. (2531). *วรรณกรรมสมัยอยุธยาเล่ม 3*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ครุสภาลาดพร้าว.

จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ และยรรยงค์ สิกขะฤทธิ. (2561). รายงานการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์เนื้อหาเรื่อง นันทโศปนิพนธ์สูตรคำหลวงฉบับสมุดไทยของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร ไชยเชษฐสุริยวงศ์. คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ และอภิเดช สุมา. (2564). โลกทัศน์ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรที่ปรากฏในพระนิพนธ์ประเภทกาพย์เห่เรือและกาพย์ห่อโคลง. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา*. 29(1), 75-96.

ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ. (2567). คุณค่าของเพลงยาวเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรและเพลงยาวเจ้าฟ้าสังวาลย์. *เอกสารการประชุมวิชาการทางพระพุทธศาสนา ภาษา และศิลปวัฒนธรรมระดับชาติและระดับนานาชาติ ครั้งที่ 1 “ความหลากหลายทางศาสนา ภาษา และวัฒนธรรมสู่ความยั่งยืน”* (น. 98-104).

_____. (2568 ก). วรรณกรรมคำหลวง : การศึกษาสารัตถะธรรมทางพุทธศาสนากับการศึกษาวัฒนธรรมทางจิตใจและการประยุกต์ใช้ในสังคม. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี*. 15(1), 26-35.

_____. (2568 ข). เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร ไชยเชษฐสุริยวงศ์ : การถอดบทเรียนชีวิตเพื่อสร้างแนวคิดในการดำรงตน. *วารสารเมธีวิจัย*. 2(2), 46-57.

ทวีศักดิ์ ญาณประทีป. (2565). *วรรณกรรมศาสนา*. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

รินฤทัย สัจจพันธุ์. (2560). *ความรู้ทั่วไปทางภาษาไทย ตอนที่ 3 วรรณคดีไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

อุดมพร คัมภีรานนท์. (2551). *การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในเรื่องพระมาลัยคำหลวง*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.